

Rakennusmestarien näkemys Ensimmäisen maailmansodan vaikutuksesta Suomen rakennusalaan 1914-1919

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Kandidaattitutkielma

25.4.2019

Verner Savolainen

Sisällys

Johdanto.....	3
1. Sodan vaikutukset.....	8
1.1 Rakennusteollisuus ja raaka-aineet.....	9
1.2 Rahamarkkinat ja lainat.....	13
1.3 Palkat.....	15
1.4 Työttömyys ja hätäaputyöt.....	16
1.5 Venäjän vallankumous ja sisällissota.....	17
2. Asuntopula.....	20
2.1 Asuntokongressi.....	22
2.2. Ratkaisuja asuntopulaan.....	24
Loppulause.....	26
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus.....	27

Johdanto

Tässä tutkimuksessa perehdyn suomalaiseen rakennusalaan ensimmäisessä maailmansodassa. Maailmansotaan mahtui Suomen kannalta paljon tärkeitä tapahtumia, kuten Venäjän vallankumous, Suomen sisällissota ja lopulta itsenäisyys. Tutkittava ilmiö on eurooppalaisen suursodan vaikutus naapurimaan elinkeinoon. Vaikka Suomi ei ollut varsinainen sotatoimialue, se kävi silti sotaa osana Venäjän keisarikuntaa. Tilanne oli erilainen myöhemmin talvi- ja jatkosodassa, jossa Suomi ei enää vain katsellut sivusta muiden kahinoita.

Tutkimuskysymykseni oli, miten ensimmäinen maailmansota vaikutti Suomen rakennusalaan 1914-1919? Rakennusalaalla tarkoitan järjestäytyneitä rakentamista. Järjestäytyneessä rakentamisessa on työmaajohto, usein valtakunnallisesti sovittu työaika ja määrätyt palkat. Ajallinen raja-alue alkaa sodan syttymisestä elokuussa 1914 ja päättyy vuoteen 1919. Vaikka ensimmäinen maailmansota loppui marraskuussa 1918, sen vaikutukset ulottuivat kaksikymmentä vuotta asti. Raja-alue loppuu vuoteen 1919, koska silloin alettiin etsimään tosissaan ratkaisuja. Vuonna 1919 pidettiin tärkeät rakennuspäivät Helsingissä, jossa mietittiin syitä ja ratkaisuja asuntopulaan. Nämä asiat johtivat siihen, että minun täytyi ottaa vuosi 1919 mukaan tarkasteluun. Työssäni keskityn Helsinkiin, sillä siellä rakennettiin paljon uudisasuntoja ja lähteeni kertovat paljon kaupungin tilastoista. Rakentamisessa keskityn julkisiin rakennushankkeisiin tai kerrostalotyömaihin. Pienemmät omakotitalot ja maaseuturakentaminen jäivät kokonaan pois. Näkökulma sodan vaikutuksiin on rakennusmestarien näkökulma.

Muita alakysymyksiä ovat, mitä ratkaisuja asuntopulaan ja rakentamisen kalleuteen?

Asuntopulalla tarkoitetaan tilannetta, jossa asuntojen kysyntä on suurempaa kuin niiden tarjonta. Seurauksena on usein vuokrien kallistuminen ja asunto-olojen huononeminen.

Asunto-olo kertoo, millaisissa olosuhteissa ihmiset elävät. Esimerkiksi montako ihmistä asuu per huone ja missä kunnossa asunto on?

Säästö- ja rakentamisessa pyritään korvaamaan kalliita rakennusmateriaaleja halvemmilla, sekä mahdollisesti karsimaan koristelusta ja asumismukavuudesta.

Rakennusmestari on rakennustyömaan johtaja ja vastuhenkilö. he hoitivat tavaroiden ja materiaalien tilaamisen työmaalle, sekä kirjasivat ylös työntekijöiden tunnit. Rakennusmestarit olivat yleensä teollisuuskoulun käyneitä.

Lähteinä käytin rakennusmestariiliiton ammattilehteä *Rakennustaitoa*. Lisäksi muita alkuperäislähteitä oli rakennusmestari **Yrjö Similän** kirjoittama kirja *Sota-ajan rakennustoimintaa muissa maissa: havaintoja marras-joulukuussa 1918 suoritetulta opintomatkalta* (1919), sekä hänen teoksensa *Suomen rakennusmestariilitto: Finska byggmästareförbundet 1905-1915* (1916). Yrjö Similän valitsin, sillä hän aloitti rakennusmestariiliiton talousjohtaja vuonna 1909 ja hänestä tuli vuonna 1913 Rakennustaidon vastaava toimittaja¹. Oulussa syntynyt Similä oli kiinnostunut asunto-oloista, jotka ovat esillä omassa tutkimuksessani.

Tutkimusmenetelmäni oli selvittää, mitä rakennustaidossa kirjoitettiin sodan vaikutuksesta ja verrata sitä tutkimuskirjallisuuteen. Ammattilehdessä täytyy tiedostaa, että kirjoitus on aina jonkun osapuolen näkemys, eikä sitä pidä niellä puraisematta. Tässä onkin rakennustaidon suurin heikkous lähteenä, sillä siinä ei anneta palstatilaa työntekijöiden näkökulmille. Toisaalta tämä on neutraloitu sillä, että tutkimuskysymys ei ole poliittisesti latautunut. Tietenkin kaikki yhteiskunnalliset kysymykset ovat poliittisia, mutta tutkittavana on rakennusala yleisesti, eikä mitään työväenluokan ongelmia. Toinen lehteen liittyvä kysymys on, kuinka hyvin se kuvastaa rakennusmestarien yleistä mielipidettä? Tällä haavaa se on kuitenkin ainoa varteenotettava lähde kenenkään mielipiteille. Rakennustaidon vahvuudet ovat yleiskuvan antamisessa rakennusalan hintakehityksistä ja ongelmista. Similän kirjat lähteenä olivat täydentäviä ja käytin niitä pohjatietoihin, en johtopäätöksiin.

Tutkimuskirjallisuutta rakennusosalasta ensimmäisessä maailmansodassa ei ollut, joten pelikortit olivat minulla. Tutkimuksessa käytin apuna Helsingin kaupungin historiaa, Suomalaisen yhteiskunnan historiaa 1914–1920 ja paria rakennusmestarien historiajulkaisua. Lisäksi apuna olivat taloushistoriallinen katsaus 1914-1939 ja insinöörien asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa käsittelevä *Viides sääty*.

Rakennusmestarit ovat ammattiryhmä, professio. **Karl-Erik Michaelsin** *Viides sääty* kirja auttoi ymmärtämään näiden professioiden tutkimista. Ymmärtääkseen insinöörien

¹ E. Ikkäläinen, "Kymmenen vuotta!" (pk.). *Rakennustaito* (RT), no.23-24/1915, 27.

ammattikuntaa, täytyy ymmärtää yhteiskuntaa. Tässä kandissa se oli sääty-yhteiskunta, joka oli tullut tiensä päähän. Muutoksia ammatissa tarkastellaan siten yhteiskunnan tapahtumien ja käännekohtien kautta. Tässä työssä merkittävä käännekohta on sisällissota, joka aloitti muutoksen, jossa nykyään rakennustyömies ja rakennusmestari ovat samaa työntekijöiden ryhmää. Kumpikaan ei ole toista parempi.

Tämä tutkimus liittyy myös sosiaalihistoriaan, taloushistoriaan ja yhteiskuntahistoriaan. Paras teos suomalaisen yhteiskunnan ymmärtämiseen minulle oli **Pertti Haapalan** kirja, *Kun yhteiskunta hajosi: Suomi 1914-1920*. Täytyy ymmärtää, että sääty-yhteiskunta soti pahasti vastaan suomalaisten käsityksestä demokratiasta. Siihen täytyy yhdistää rakennusmestarien asema sääty-yhteiskunnassa.

Helsingin kaupunkihistoria antoi käsityksen kaupungistumisesta Suomessa. Juuri Kaupungistuminen on tärkeää rakennusalalle ja asuntorakennustuotannolle. Maalle rakennettaessa 1900-luvun alussa ei rakennuksilla ollut yleensä piirustuksia, saati työnjohtajaa.

Keskityn asuntopuoleen siksi, koska se liittyy olennaisena osana rakennusalaan. Jokaisella ammattialalla on yhteiskunnallinen osa-alue, johon se vaikuttaa ja mielestäni asuntopuoli vastasi tässä työssä sitä parhaiten. Jos en olisi valottanut rakennusalan lamasta seurannutta asuntopulaa, maailmansodan vaikutuksista rakennusalaan olisi jäänyt puolittainen kuva. Lukija olisi voinut kysyä, että entä sitten vaikka koko ala oli pysähtynyt? Nyt selviää, mitä yhteiskunnalliset vaikutukset olivat ja niiden vakavuus.

Rakennusmestariliitto

Ennen Rakennusmestariliittoa eri puolella Suomea toimi Rakennusmestariklubeja. Esimerkiksi Helsingissä sen tarkoituksena oli koota yhteen toimivat rakennusmestarit ja se muun muassa neuvotteli työväestön kanssa palkkatariffeista, urakkasopimuskaavakkeista, sekä järjesti esimerkiksi muurarikursseja.² Eri kaupunkien klubit kokoontuivat välillä yhteiskokouksiin,

² Mannerhovi, 1966, 96.

joissa päätettiin lopulta heinäkuussa 1905 perustaa valtakunnallinen liitto ajamaan rakennusmestarien etuja.³ Nimeksi tuli Suomen Rakennusmestariiliitto.

Rakennusmestariiliitto vastasi neuvotteluissa työnantajapuolta. 1900-luvun alkupuolella neuvotteluita käytiin palkkojen korottamisista, työajan lyhentämisestä, urakkatyön poistamisesta ja siitä, että vain ammattiliittoon kuuluvia saa palkata.⁴ Rakennustaito-lehdessä näitä asioita vastustettiin perustellusti, mutta joissain kysymyksissä linja ei pitänyt neuvotteluissa. Ensin rakennusalalle tuli 10 tuntisen työpäivän tilalle 9 tuntinen työpäivä vuonna 1906.⁵ Vuonna 1917 työpäivä lyheni 8 tuntiin.⁶ Työväen käyttäessä lakkoja työtaisteluissa, rakennusmestarit käyttivät keinonaan eroamista. Eronneen tilalle ei liitosta mennyt kukaan, jolloin työmaa pysähtyi rakennustarvikkeiden tulon ja palkanmaksun pysähtyttyä.⁷

Yksi Rakennusmestariiliton tärkeä tehtävä oli eläkekassan pitäminen. Alkuun rahaa kerättiin lahjoituksin, mutta niiden osoittautuessa riittämättömiksi järjestettiin lisäksi arpajaisia, joiden tuotot menivät kassaan.⁸ Rakennusmestarien Rouvien ompeluseura tai Rakennusmestarien Rouvat auttoivat arpajaisissa tekemällä sinne palkintoja.⁹

Rakennusmestariilitolla oli ympäri Suomen sivuhaaroja. Esimerkiksi 54 jäsentä perustivat Helsingin rakennusmestariyhdistyksen 14.2.1906. Viralliselta nimeltään Suomen Rakennusmestariiliton Helsingin haaraosasto. Vuoden 1908 jälkeen sitä kutsuttiin Helsingin osastoksi ja vuonna 1939 nimeksi vakiintui Helsingin Rakennusmestariyhdistys. 60 vuotta perustamisensa jälkeen yhdistyksellä oli jo 1500 jäsentä.

Rakennusteollisuudessa oli sisäinen jännite arkkitehtien ja rakennusmestarien välillä. Arkkitehdit rakensivat talot vallitsevien tyyliuuntien mukaan, eivätkä säästelleet rakennusmateriaaleissa. Rakennusmestareilla arkkitehtuuri oli sivuseikka ja taloudelliset tekijät ohjasivat suunnittelua. Vuonna 1912 Helsingin 236 uudisrakennuksesta 98 oli

³ Similä, 1916, 2-6.

⁴ Similä, 1916, 7-8.

⁵ E.Ikäläinen, "Kuinka 9-tuntinen työpäivä tuli käytäntöön" (art.). RT, no.9/1906, 12.

⁶ K.J. Jousti, "Ylivoimainen este rakennusalalla." RT, no. 19-20/1917, 13.

⁷ Similä, 1916, 9.

⁸ Similä, 1916, 16.

⁹ Mannerhoji, 1966, 69.

arkkitehtien piirtämiä ja loput rakennusmestareiden. Arkkitehdit ottivat suurempia välityspalkkioita, jonka takia käytettiin usein rakennusmestaria.¹⁰¹¹

Vuonna 1911 Helsingissä oli noin 5000 rakennustyöläistä ja 150 rakennusmestaria, joista 137 oli yhdistyksen jäseniä.¹²

Rakennustaito-lehti

Rakennustaito-lehti oli rakennusmestariliiton virallinen ammattilehti, joka ilmestyi ensimmäisen kerran joulukuussa 1905. Alussa se ilmestyi yhden kerran, mutta lopulta kaksi kertaa kuukaudessa. Rakennustaito ilmestyy tänäkin päivänä lehtenä kuusi kertaa vuodessa.

Rakennustaidon rakenne oli yksinkertaistettuna: noin 10 sivua mainoksia, pääkirjoitus, 10 sivua artikkeleita, lukijan kirjoitus ja lopuksi vielä 10 sivua mainoksia. Mainoksissa mainostivat eri rakennusalan tavaramyyjät esimerkiksi kaakeliuunien valmistajat ja vesijohto firmat. Rakennustaidossa oli siis parhaimmillaan yli kaksikymmentäsivua mainoksia rakennusyrityksiltä ja tavarantoimittajilta, joten täytyi muistaa lukiessani, että kenen leipää syöt, sen lauluja laulat. Pääkirjoitus otti yleensä kantaa johonkin yhteiskunnalliseen ongelmaan esimerkkeinä työpäivän pituudet, rakennusalan pysähdystila tai asuntopula. Artikkeleissa keskityttiin laajentamaan rakennusmestarien tietämystä rakennusalan uutuuksista ja kerrottiin miten Euroopassa, sekä Amerikassa rakennettiin. Lukijan kirjoitukset olivat sekalainen osio erilaisia mietintöjä. Rakennustaitoon kirjoittivat pääasiassa rakennusmestarit, mutta lehdessä pääsivät ääneen myös rakennusteollisuuden edustajat ja rakennuskirjallisuus.

¹⁰ Rosén, 1955, 90.

¹¹ Michelsen, 1999, 284.

¹² Mannerhovi, 1966, 11-12.

1. Sodan vaikutuksia

Helsingissä oli voimakasta uudisrakentamista 1900 –luvun alussa¹³. Suomen suuriruhtinaskunnan pääkaupunki sai kasvojen kohotuksen maalaiskaupungista todelliseksi pääkaupungiksi. Vielä vuonna 1880 75,1 % kaikista lämmitettävistä rakennuksista oli yksikerroksisia, kun se vuonna 1910 oli enää 58,5 %. Kuusi kerroksisia taloja ei vuonna 1880 ollut yhtään ja vuonna 1900 vain neljä. Vuonna 1910 niitä oli jo 8. Tästä voi päätellä kaupungin kasvaneen ylöspäin, vaikka se jäikin New Yorkille toiseksi pilvenpiirtäjien lukumäärässä. Silti 4588 lämmitettävästä rakennuksesta 2683 oli yksikerroksisia ja niistä 2171 puisia taloja.¹⁴

Paine rakentaa uusia asuntoja oli suuri, sillä kaupungin väkiluku yli kaksinkertaistui viidessätoista vuodessa. Vuonna 1900 se oli 80 000 asukasta¹⁵, mutta vuonna 1910 136 500.¹⁶ Asuntorakentaminen oli vauhdissa Suur-Helsingissä, johon kuuluivat Pasila, Vallila ja saaret. Vuonna 1911 rakennettiin lämmitettäviä asuinhuoneita 6260 kappaletta, 1912 5825 kappaletta ja huippuvuonna 1913 8157 kappaletta.¹⁷

Suomessa kaupunkien asuntorakentaminen pysähtyi pari vuotta ennen sotaa. Yrjö Similä kirjoitti kirjassaan 1919, että syynä ovat osittainen liikatuotanto ja ”yleensä kiristyneet rahaajat”.¹⁸ Vuonna 1913 rakennettiin niin paljon, että 1914 laskettiin olevan vuokraamatta 8000 huonetta. Vuonna 1914 asuntorakentaminen tippui alle kolmasosaan edellisvuoden luvuista ollen 2492 huonetta.¹⁹

Maailmansodan syttyminen elokuussa 1914 iski jo valmiiksi heikentyneeseen rakennusalaan. Suomi osana Venäjän keisarikuntaa oli nyt sodassa Saksaa vastaan, jonka laivasto hallitsi

¹³ Rosén, 1955, 17.

¹⁴ ”Helsingin rakennusten kerrosluku”, RT, no.4/1915, 24.

¹⁵S.H, ”Uutta vuotta alottaessa.” (pk.). RT, no.1/1916, 16.

¹⁶ HELSINGIN VÄKILUKU IÄN JA SUKUPUOLEN MUKAAN 1900-1961, hri.fi.

¹⁷ Yrjö. Similä, ”Katsaus maamme nykyisiin rakennusoloihin.” (art.). RT, no.23-25/1919, 17.

¹⁸ Similä, 1919, 8.

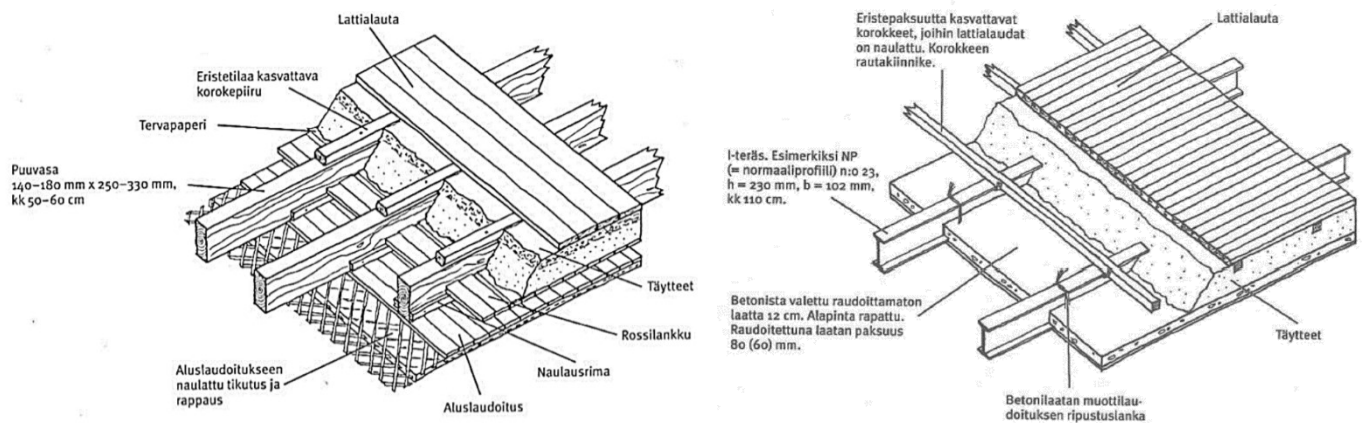
¹⁹ Yrjö. Similä, ”Katsaus maamme nykyisiin rakennusoloihin.” (art.). RT, no.23-25/1919, 17.

itämerta ja tanskansalmia. Häiriöt maa ja meriliikenteessä pysäyttivät tavaroiden kuljettamisen manner-Euroopasta²⁰ ja rakennustyömaat seisoivat rakennusaineiden puutteessa.²¹ Ulkomaiset lainat, joilla kotimainen rakentaminen oli etupäässä tapahtunut²², loppuivat²³, kun sotaa käyvät maat tarvitsivat itse rahansa.

1.1 Rakennusteollisuus ja raaka-aineet

Suomalainen rakennusteollisuus oli ennen ensimmäistä maailmansotaa varsin riippuvainen ulkomailta tuoduista rakennusaineista. Vuonna 1911 rakennusteollisuuden käyttöön tuotiin rakennustarpeita 14 256 094 markalla ja seuraavana vuonna jo 15 558 520 markalla. Eniten tuodut ja yleisimmät rakennusaineet olivat sementti ja tiilet. Sementtiä tuotiin Saksasta ja tiiliä usein Ruotsista tai Saksasta.²⁴

Ulkomaisten raaka-aineiden kysyntä johtui osittain vallitsevista muotisuuntauksista ja osittain uusista rakennustekniikoista. Esimerkkinä kerrostalojen välipohjien puiset palkit ja laudoitettu, rapattu katto korvattiin rautaisilla palkeilla ja betonilaatoilla. Puinen välipohja oli edullinen, mutta palonarka ja sammutustöissä vesi pääsi alimpiin kerroksiin tekemään tuhoa.²⁵

Kuva 1, 2: Vasemmalla puinen välipohja ja oikealla I-teräspalkki/ (teräs)betonilaatta²⁶

²⁰ Haapala, 1995, 156.

²¹ -ö-ä, "Yleiseurooppalainen sota." (pk.). RT, no.15/1914, 14

²² S.H, "Uutta vuotta aloittaessa." (pk.). RT, no.1/1916, 15.

²³ Lappalainen, 1997, 44.

²⁴ "Rakennusteollisuutemme suhde kotimaiseen tuotantoon." (art.). RT, no.20/1913, 21.

²⁵ "Rakennusteollisuutemme suhde kotimaiseen tuotantoon." (art.). RT, no.20/1913, 21.

²⁶ Korjausrakentamisen suunnitteluratkaisuja

1800–1950-luvuilla rakennettuihin rakennuksiin Suomessa. Suunnittelijan ohje. Saily, Tiina, 2017, 9, 17.

Tallaiset rakennustekniset ratkaisut lisäsivät ulkomailta tuotujen rakennustarvikkeiden menekkiä. Toinen ensiksi mainittu syy oli muotiseikat. Rakennustaidon mukaan arkkitehdit olivat ulkomailla kierrellessään nähneet kauniita ja värikkäitä tiilisiä julkisivuja ja halunneet samanlaisia Suomeen. Tiiliä tilattiin heidän mukaansa ulkomailta, maksoi mitä maksoi, kun kotimaiset tiilitehtaat istuivat tilausten puutteessa varastot täynnä tiiliä.²⁷

Ragnar Rosénin kirja Helsingin kaupungin historiasta näyttää rakennusmestarien väitteen olleen paikkansa pitävä. Kuvauksissa Helsinkiin rakennetuissa monikerroksisissa taloissa ruotsalainen tumma fasaditiili näyttää olevan yleinen julkisivumateriaali. On vieläpä korostettu, että ne ovat Helsingborgin tiiliä.²⁸

Kotimaisuus ei ollut aina etu, vaan joskus taakka. Erään tiilitehtaan teknillinen johtaja oli tehnyt tarjouksen helsinkiläiselle rakennustyömaalle julkisivutiilistä. Kun vastausta ei kuulunut, hän oli käynyt paikan päällä kysymässä. Julkisivutiilet oli tilattu sittenkin Ruotsista hintaan 120 markkaa tuhannelta tiileltä, vaikka kotimaiset olisivat olleet vain 80 markkaa. Kun laitettiin ruotsalainen ja kotimainen tiili vierekkäin, ei huomattu mitään eroa. Kaiken huipuksi kalliit ruotsalaiset tiilet eivät olleetkaan sovittua värisävyä, mutta ne hyväksyttiin silti. Teknillinen johtaja kertoi myös, että joskus kotimaisia tiiliä myytiin ruotsalaisina, niin ne menivät paremmin kaupaksi.²⁹

Ulkomailta tuotiin vuosittain miljoonia tiiliä. Esimerkiksi vuonna 1911 tuotiin 7,5 miljoonaa tiiltä, 1912 8,4 miljoonaa tiiltä ja vuonna 1913 vain 2,1 miljoonaa tiiltä. Vuonna 1912 tuodun tiilimäärän arvo oli 613 508 markkaa.³⁰ Rakennustaidon mukaan pääkaupunki tarvitsi 40 miljoonaa tiiltä vuodessa³¹, jolloin huippuvuonna 1912 tuonti olisi ollut 21% Helsinkiin menevistä tiilistä*. Muun Suomen tiilien käytöstä minulla ei ole lukuja, mutta monet muutkin suuret kaupungit tarvitsivat tiiliä, jolloin ulkomaisten tiilien käyttö on varmasti jäänyt alle 10%.

Toinen paljon ulkomailta tuotu rakennusaine oli sementti, jota käytetään betonin valmistamiseen. Sementtiä tuotiin vuonna 1913 735 000 astiaa ja tuonti lisääntyi vuodessa 10

²⁷ -ö-ä, "Rakennusaineita kotimaistuttamaan II." (pk.). RT, no.21/1914, 11.

²⁸ Rosén, 1955, 92.

²⁹ "Rakennusaineita kotimaistuttamaan III." (art.). RT, no.22/1914, 12.

³⁰ -ö-ä, "Rakennusaineita kotimaistuttamaan." (pk.). RT, no.21/1914, 11-12.

³¹ "Rakennusaineita kotimaistuttamaan." (pk.). RT, no.20/1914, 12.

* Oma laskutoimitus 8,4 x 100 / 40.

%. Sementtiä tuotiin pääasiassa Saksasta, josta tuli sodan alettua vihollinen ja tuonti loppui. Oli suunnitelmia tuoda Tanskasta sementtiä ruotsin kautta puutetta korvaamaan. Onni onnettomuudessa Suomeen oli ennen sotaa vuonna 1913 alettu rakentamaan sementtitehdasta Paraisille. Paraisten kalkkivuori OY (nykyinen PARTEK) oli Suomen ensimmäinen sementtitehdas ja se valmistui 3. syyskuuta 1914. Tehdas tuotti 400 000 astiaa sementtiä vuodessa, mutta määrä voitiin tuplata toisella kiertouunilla 800 000 astiaan.³²

Sota aiheutti tavarapulan ja inflaation. Rakennustaidossa tällaista poikkeustilaa kutsuttiin kalliinajaksi tai pula-ajaksi. Rakennustarvikkeiden kallistuminen johtui siitä, ettei niitä voitu valmistaa tyydyttämään kysyntää tai siitä, että niiden valmistamiskustannukset kallistuivat. Hiilen hinta vaikutti sementin hintaan ja polttopuiden hinta suoraan tiilien hintaan. Rakennustaidossa kirjoitetaan joulukuussa 1919 hiilen hinnan nousseen kaksikymmenkertaiseksi ja polttopuiden seitsenkertaiseksi verrattuna rauhanajan hintaan.³³

Sementin hinta oli se, joka kuvastaa eri muuttujien merkitystä rakennustarvikkeiden hintoihin. Ennen sotaa sementin hinta oli ollut 7-8,5 markkaa astia³⁴³⁵, mutta Paraisten sementtitehtaan sementti maksoi 12,5 markkaa astialta. Tehtaan toimitusjohtaja kirjoitti rakennustaitoon 1914 niistä syistä, joiden takia hinta on mikä on. Ensimmäinen syy oli se, että kaikki sementti oli kuljetettava Helsinkiin Turun kautta, jolloin rautatierahti teki 1,08 markkaa lisää astialta. Sodan takia ei ollut saatavana umpinaisia junavaunuja, jolloin sementin pakkaaminen avovaunuihin vaati korotetun pohjan ja sääpeitteen. Lisäksi Paraisten sementtitehdas käytti joka päivä 75 tonnia kivihiehtä, joka oli lokakuussa 100% kalliimpaa, kuin ennen sotaa. Siitä aiheutuvat lisäkustannukset olivat 1,5 markkaa astialta.³⁶

³² J.O. Laiho, "Paraisten sementtitehtaan rakennuksista, sementistä ja sen valmistuksesta." (art.). RT, no.22/1914, 15-16.

³³ Yrjö Similä, "Katsaus maamme nykyisiin rakennusoloihin." (art.). RT, no. 23-25/1919, 15.

³⁴ Yrjö Similä, "Katsaus maamme nykyisiin rakennusoloihin." (art.). RT, no. 23-25/1919, 15.

³⁵ K.J.R., "Kotimaisen sementin kauppaan laskemisesta." (art.). RT, no.17/1914, 12.

³⁶ K.J.R., "Kotimaisen sementin kauppaan laskemisesta." (art.). RT, no.20/1914, 19.

1.2 Rahamarkkinat ja lainat

Oman vaikutuksensa hintoihin toi markan arvon aleneminen. Suomi oli irtautunut kultakannasta samalla kun Venäjän ensimmäisen maailmansodan alussa. Tarkoituksena oli estää keinottelu ruplilla. Teoriassa Suomen pankki ei kuitenkaan luopunut kultakannasta, vaan ohjesääntönä oli edelleenkin, että setelien katteena oli kultaa. Heinäkuussa 1918 Suomen pankin ohjesääntöihin muutettiin, että valtion sitoumukset voitiin laskea setelinantoi- oikeuteen. Seurauksena setelirahan määrä kymmenkertaistui vuoden 1918 loppuun mennessä. Pankin johto ja kansalaiset luottivat vahvasti markkaan, mutta valtava rahamäärä johti inflaatioon, koska reaalityö kuitenkkin heikkeni. Tilanne paheni edelleen, kun sisällissota rahoitettiin setelirahoilla. Tilanne parantui vasta kun kultakantaan palattiin 1925.⁴⁰

Ennen sotaa rakennusaikaisina luotonantajina toimivat kauppankit kiinnitys – tai takausvakuutta vastaa, sekä kiinteistöpankki kiinnitysvakuutta vastaan. Myös jotkut rakennustarvikekauppiat saattoivat antaa luottoa. Takausvakuus tarkoitti sitä, että pankin ja lainaajan lisäksi oli kolmas osapuoli, joka takasi lainan. Rakennustaito kritisoi tätä järjestelmää. Lainasta oli hyötyä pankille korkoina ja lainan saajalle rahana, mutta takaajalle siitä ei ollut hyötyä. Huonoimmassa tapauksessa hän ottaisi vastaan satojen tuhansien tappiot. Tämän vuoksi takaajat yritettiin saada hyötymään takauksesta. Takaajiksi otettiin rakennusalan erikoishankkijoita, jolloin työntekijästä tulee työnantajan takaaja. Rakennustaito kritisoi sitä, että työntekijälle tulee valtaa työnantajaansa. Tämän lisäksi vähemmän tunnolliset takaajat voisivat ottaa hyötyjen toivossa enemmän taattavakseen, kuin heillä todellisuudessa olisi mahdollista. Rakennustaidon mielestä takausjärjestelmästä tulisi luopua.⁴¹

Toinen epäkohta lehden mukaan on, että kiinteistöpankin rakennusaikainen laina on ollut liian pientä verrattuna rakennuskustannuksiin. Noin 60 % kustannuksista. Lisäksi pankin johtokunta on usein liikaa pienentänyt kiinnityksen arvon arviota. Rakennustaito esittikin,

⁴⁰ Haapala, 1997, 171-176.

⁴¹ ”Luotto-olojen järjestämisestä tulevassa rakennustoiminnassa.” (pk.). RT, no.11/1919, 9.

että prosentteja lisätään (% rakennuksen arvosta = laina), vaikka myöntävätkin, että rakennuksen täysi arvo saavutetaan vasta silloin, jos/kun se valmistuu⁴².

Pääoman ja lainan saanti oli sodan aikaan kiven takana. Rakennusmestariiliton puheenjohtaja Nestori. L. Eskola, joka oli myös pankkilaitoksen hallitusneuvoksen jäsen, kertoi rakennustaidon haastattelussa 1.1.1916, että rahojen myöntäminen rakennustarkoitukseen Helsingissä oli *miltei* pysähdyksissä. Tilanne ei tulisi Eskolan mukaan paranemaan sodan jälkeenkään. Ulkomaisista lainoista ei olisi toivoa, koska sotaa käyvät maat tarvitsisivat ne varat jälleenrakennukseen. Suomen pankeilla olevat rahat tulisivat menemään etupäässä kaupan, teollisuuden ja maanviljelyksen palvelukseen. Vain ylimääräiset varat voitaisiin sijoittaa rakennusteollisuuden kipeimpään tarpeeseen⁴³.

Toinen luotonantoon vaikuttava tekijä oli rakentamisen kallistuminen. Lehdessä mainitaan esimerkkinä, kuinka ennen sotaa rakennuksen hinnaksi laskettiin 4000 markkaa per tulisija, josta pankki antoi lainaa 75% eli 3000 markkaa. Vuonna 1918 hinnat olivat kuitenkin kohonneet 6-7 kertaisiksi, jolloin uusi hinta olisi 24 000 – 28 000 markkaa tulisijaa kohden.⁴⁴

Rakentamisen kallistuminen ja siten asuntojen hintojen kallistuminen saivat yksityiset rakentajat lopettamaan uusien asuntojen rakentamisen. Pelkona oli, että olojen palattua normaaliksi myös rakennusten arvo tippuisi normaaleihin hintoihin. Käytännössä siis 24 000 markan huoneesta tulisi 4000 markan huone. Miten kävisi lainalle, jonka vakuudeksi olet kiinnittänyt rakennuksen? Esimerkiksi 4 huoneen ja keittiön talo eli 5 tulisijaa. Tällaisen talon rakentamiskustannus olisi 120 000 markkaa. Pysyisikö laina 120 000 markkana, vaikka rakennuksen arvo tippuisi takaisin 20 000 markkaan? Miten pienenesi kiinnityksen arvo? Toinen tekijä oli, että asuntojen vuokrilla ei saataisi katettua niiden rakennuskustannuksia, sillä voimassa oli vuokrasääntely, josta kerron lisää 2. kappaleessa.

⁴² "Luotto-olojen järjestämisestä tulevassa rakennustoiminnassa." (pk.). RT, no.11/1919, 10.

⁴³ S.H, "Uutta vuotta aloittaessa." (pk.). RT, no.1/1916, 15.

⁴⁴ Akseli W. Malmi, "Mietteitä asuntojen rakentamismahdollisuuksista nykyisenä aikana." (pk.). RT, no.20/1918, 11.

1.3 Palkat

Palkkojen nousu aiheutti närää rakennustaidossa. Lehdessä kritisoitiin epätasaisesti nousseita palkkoja. Rakennusmestarien palkat olivat nousseet korkeintaan kaksinkertaiseksi vuodesta 1914, työläisten palkkojen ollessa nelinkertaisia vuonna 1918. Kirvesmiesten tuntipalkka nousi 65-75 pennistä 2,25-3 markkaan ja muurarien 75-80 pennistä 2,50-3 markkaan. Rappaajilla ja uunisepillä tuntipalkka nousi 85 pennistä 3 markkaan. Myös apumiehet ja -naiset saivat kolme- nelinkertaisen korotuksen. Edellä mainitut luvut ovat yksityisten rakennusfirmojen palkkoja. Helsingin kaupunki maksoi jokaiselle rakennustyöläiselle kalliinajan lisän, joka oli 1,6 markkaa päivässä. Lisäksi jokaisesta alle 15 vuotiaasta lapsesta sai 65 penniä päivässä. Laskemalla 46,5 tuntiset viikot esimerkiksi 2,75 markan tuntipalkalla saadaan kuukausipalkaksi 511,5 markkaa.⁴⁵

7.1918 rakennusmestarien kuukausipalkkataulukon Turun osastolle on laitettu palkat 200 markasta 600 markkaan kuukaudessa. He ehdottivat palkkojen nostamista kaksinkertaiseksi, jossa nuoremman mestarin alin palkka olisi 800 markkaa ja vanhemman mestarin 1200 markkaa.⁴⁶

Toisesta lehdestä selviää, että marraskuussa 1919 kaupungin rakennusmestarien pohjapalkka vaihteli paikkakunnittain. Helsingissä ne olivat 900-1650 kuukaudessa. Oulun kaupungin rakennusmestarin pohjapalkka oli 4000 markkaa vuodessa, jonka päälle tulivat 5000 markkaa kalliinajanlisää, sekä 3 korotusta 5, 10, 15 vuoden palvelusta yhteensä 1200 markkaa. Kaupungin rakennusmestarit olivat usein numerojärjestyksessä, siten että I. rakennusmestari sai parempaa palkkaa kuin II. rakennusmestari.⁴⁷ Huolimatta rakennusalan palkkojen noususta, ei ollut huolta rikastumisesta, sillä elinkustannukset nousivat samalla 366%⁴⁸.

Yhtenä syynä työväen kohonneisiin palkkoihin pidettiin rakennustaidossa sitä, että maanviljelijät pystyivät elintarvikkeilla saamallaan voitoillaan maksamaan osaaville rakentajille. Tuntipalkka oli niin paljon kuin nämä vain kehtasivat pyytää, jopa 5-6 markkaa

⁴⁵ Yrjö Similä, "Palkkannauttija-rakennusmestarien aseman parantaminen." (art.). RT, no.13-14/1918, 10.

⁴⁶ "Palkkannauttija-rakennusmestarien aseman parantaminen." (art.). RT, no.15/1918, 15.

⁴⁷ "Kaupunginrakennusmestarien nykyiset palkat." (art.). RT, no.22/1919, 15.

⁴⁸ Yrjö Similä, "Palkkannauttija-rakennusmestarien aseman parantaminen." (art.). RT, no.13-14/1918, 10.

tunnilta. Maaseutukaupungit joutuivat siten nostamaan palkkatasoaan saadakseen työvoimaa. Palkkojen korottaminen oli rakennustaidon mielestä oravanpyörä, sillä sen myötä myös muutkin elintarvikkeet kallistuivat.⁴⁹

1.4 Työttömyys ja hätäaputyöt

Sodan alkaminen toi työttömyyttä Suomeen. Elokuussa 1914 teollisuudesta irtisanottiin 6000 työntekijää ja 19 000:n työpaikka oli vaarassa. Ammattitarkastajien mukaan työntekijämäärä oli laskenut 19 %, eniten rakennustyöväen ja rakennusteollisuuden piirissä. Muilla aloilla määrä palasi nopeasti takaisin, mutta rakennusalalla pudotus jäi pitempiaikaiseksi. Kysely kohdistui kaupunkeihin, mutta kertoo tilanteen olleen vaikea syksyllä 1914⁵⁰.

Rakennustaidossa kerrotaan, että näille työttömille pyrittiin järjestämään hätäaputyötä. Esimerkiksi kymmenet kunnat ovat ryhtyneet toteuttamaan pienempiä rakennushankkeita kuten katujen teiden siltojen korjauksia. Koulujen ja kunnallisten rakennusten uudistamisia ja korjauksia. Lehden mukaan aika oli mitä parhain tällaiselle rakentamiselle, kun odoteltiin rakennustoiminnan uudelleen käynnistämistä⁵¹. Viisi vuotta myöhemmin vuonna 1919 oli toinen ääni kellossa. Rakennustaidossa syytettiin hätäaputyöiden vahingollista vaikutusta työmoraaliin ja palkkojen nousuun. Jo nimi hätäaputyö vähensi työntekijöiden arvostusta tehtävää työtä kohtaan. Kritisoitiin sitä, että ensin päätettiin kuinka kauan työ kestää ja vasta sitten mitä tehdään. Oli kuultu kertomuksia, missä hakattiin tylsillä rautakangilla jäätynyttä maata. Yleinen käsitys oli, että valtion työmailla ei tarvinnut rehtiä, vaan riitti että näytti kiireiseltä.⁵² Sama mielikuva taitaa päteä nykyisinkin valtion ”suojatyöpaikkoihin” ja mielettömiin töihin, kuten kivien kerääminen maasta.

Toinen merkittävä työllistäjä valtakunnallisesti oli venäläisten linnoittamistoimet, joissa oli parhaimmillaan 30 000 työläistä. Näihin niin kutsuttuihin vallitöihin lähdettiin lähinnä maa-

⁴⁹ Yrjö Similä, ”Työpalkkojen suhde rakennuskustannuksiin.” (art.). RT, no.23-25/1919, 29.

⁵⁰ Haapala, 1997, 195.

⁵¹ ”Sota ja rakennustyöt.” (art.). RT, no.16/1914, 14.

⁵² Yrjö Similä, ”Työpalkkojen suhde rakennuskustannuksiin.” (art.). RT, no.23-25/1919, 28.

metsä-, ja rakennustöistä ja töiden loputtua palattiin takaisin omalle paikkakunnalle. Venäjän maaliskuun 1917 vallankumouksen jälkeen vallityöt vähenivät ja muuttuivat epäsäännöllisemmiksi, kunnes loppuivat heinäkuun lopussa ja elokuun alussa. Sotilastöiden loppuminen vei työpaikan 20 000:lta, mutta osa palasi maaseudulle, jossa oli työvoimapula. Suurin osa kuitenkin työllistyi ja syksyllä Helsingissä oli vain parisen tuhatta työnhakijaa, suurin osa rakennusmiehiä⁵³.

Yksi rakennusalan työttömyyden sivuvaikutuksista oli rakennustaidon mukaan osaavien ammattilaisten työvoimapula 1919. Viiteen vuoteen ei rakennettu, joten uutta timpurien sukupolvea ei ollut tullut vanhojen tilalle. Lisäksi osa rakennusmiehistä oli vaihtanut alaa. Rakennustaito pyysi valtiolta, että ammattikasvatukseen ja oppilaskysymykseen kiinnitetäisiin entistä enemmän huomiota.⁵⁴

1.5 Venäjän vallankumous ja sisällissota

Venäjällä syttyi ensimmäisen maailmansodan seurauksena vallankumous maaliskuussa 1917. Ensimmäisen maailmansodan tappiot ja nälkä aiheuttivat mellakoita Pietarissa ja sitä kukistamaan lähetetyt armeijan yksiköt liittyivät kapinallisiin. Seurauksena keisari luopui kruunustaan ja valtaan nousi väliaikaishallitus. Suomessa tämä tarkoitti Venäjän keskushallinnon heikentymistä ja suurempaa itsemääräämisoikeutta.

Rakennustaidossa kirjoitetaan Venäjän vallankumouksesta yllättävän vähän. Yksi pääkirjoitus toukokuussa, jossa sanottiin vallankumouksen syösseen maamme yhteiskuntaelämän kaaokseen. Jokaisella oli vastuunsa, kun uutta kansanvaltaista Suomea rakennettiin. Rakennusmestarien vastuu oli heidän yhteiskunta-asemansa vuoksi, puuttua yhteiskunnan polttavimpaan kysymykseen eli työväestön asiaan.⁵⁵

Miksi vallankumouksesta ei kirjoitettu? Syynä voi olla sotasensuuri tai epämääräinen tieto tapahtumista. Toinen selitys on, että vallankumouksen merkitystä ei tiedetty. Itsenäisyys ei

⁵³ Haapala, 1997, 196-199.

⁵⁴ Yrjö Similä, "Rakennuskustannuksien huojantamismahdollisuudet järkipäisen työnjohdon ja töiden järjestelyn avulla." (art.). RT, no.23-25/1919, 32.

⁵⁵ "Nykyhetken vaatimuksia." (pk.). RT, no.9/1917, 13.

näyttänyt tuolloin todennäköiseltä, vaikka selvä aavistus olikin enemmän kansainvaltaisesta eli demokraattisemmasta Suomesta. Kolmas selitys voisi olla, että keskityttiin enemmän oman maan ongelmiin.

Oli vaikenemisen syyt mitkä tahansa, niin Venäjän vallankumous vaikutti ainakin epäsuorasti rakennusalaan. Se aloitti tapahtumaketjun, joka johti lopulta sisällissotaan. Vuoden 1917 lakkoilut⁵⁶ huipentuivat marraskuussa yleislakkoon, jolloin perustettiin punakaarteja ja suojeluskuntia. Lakon aikana porvarilliset piirit tajusivat, että heidät voidaan todella syöstä vallasta ja sosialistit tajusivat tämän ratkaisun mahdollisuudet.⁵⁷ Eduskunnassa meni heinäkuussa 1917 läpi lakiesitys 8 tunnin työpäivästä, josta annettiin määräys marraskuun 27. päivänä⁵⁸. Rakennusosalalla siirryttiin muiden teollisuuden alojen tavoin 8 tuntiseen työpäivään⁵⁹.

Sisällissota syttyi tammikuussa ja Rakennustaito lakkasi ilmestymästä. Lukijan kirjoituksessa toukokuussa 1918 kerrotaan, että kun punaiset valtasivat Helsingin, he pidättivät vain kymmenkunta rakennusmestaria ja nämäkin lyhyeksi aikaa. Yhtään rakennusmestaria ei kaupungissa ammuttu. Kerran kun pöytäkunta rakennusmestareita oli iloinnut valkoisten Tampereen valtauksesta, heidät oli pidätetty. Tuomariksi syytetyille oli sattunut tuttu muurari ja kivimies, jotka olivat armahtaneet entiset esimiehensä.⁶⁰

Heti ensimmäisessä Rakennustaidon numerossa, joka ilmestyi sisällissodan lopussa toukokuussa, kerrottiin, ketkä olivat syllisiä sisällissotaan. Syllisiä olivat työväestö ja sen puoluejohtajat, jotka olivat saaneet Venäjän bolševikeilta aseita ja sähkösanoman kapinan aloittamisesta. Sävy oli kuitenkin sovitteleva. Kirjoitettiin, että työväestö oli sokeasti luottanut johtajiinsa, eikä syyttömiä tarvinnut rangaista, koska todelliset syylliset olivat jo saaneet ansaitsemansa.⁶¹

Seuraavissa lehdissä julkaistiin muistokirjoituksia punaisten surmaamista rakennusmestareista ja arkkitehdeista, jotka olivat ryöstömurhattu kapinallisten haltuunsa

⁵⁶ Haapala, 1995, 222.

⁵⁷ Haapala, 1995, 221.

⁵⁸ "Punarosvojen surmaamia rakennusteknikoita III." (art.). RT, no.11/1918, 11.

⁵⁹ Suomen RML:n hallinto, "8-tuntinen työpäivä rakennusosalalla." (pk.). RT, no.11/1917, 11.

⁶⁰ Pyky, (lukijan kirjoitus). RT, no.10/1918, 20.

⁶¹ Yrjö Similä, "Kapinan jälkeen." (pk.). RT, no.3-9/1918, 11-12.

saamalla alueilla. Julmuuksien syynä oli ollut kuulemma yksityinen, kostomielessä tehty ilmianto porvarista.⁶²

Tästä voi jo todeta sen tosiasian, että sääty-yhteiskunnassa rakennusmestarit eivät kuuluneet työväestöön, mutta kuten lukijan kirjoituskin valaisee ei tilanne aina ollut niin mustavalkoinen. Lehdessä mainitaan myös punaisten puolelle menneitä rakennusmestareita. Yksi oli sahan isännöitsijä ja sosialistien eduskuntaehdokas, toinen toimi punaisten Viipurin aseman komissaarina⁶³. Jos rakennusmestariiliittoon kuulunut henkilö oli liittynyt punaisiin, seurauksena oli erottaminen liitosta⁶⁴.

Rakennustaidon mukaan punaisten joukossa oli paljon rakennusmestareiksi itseään kutsuneita, joiden nimet olivat ammattikunnalle tuntemattomia. Kun sanomalehdissä kirjoitettiin punaisista, näytti siltä kuin joka kymmenes punakaartilainen olisi ollut rakennusmestari. Artikkelin otsikkokin on *”Ammattinimityksemme häpäisijöitä”* ja siinä kerrotaan, miten lehdistöllä pitäisi olla velvollisuus ottaa selvälle, oliko syytetty oikeasti rakennusmestari.⁶⁵ Eli käytännössä oliko hän käynyt teollisuuskoulun tai kuuluiko rakennusmestariiliittoon.

Sisällissodan vaikutus rakennusalaan oli ainakin rakennusalan ammattilaisten rivien harventuminen, sillä paljon osaavia mestareita ja työntekijöitä oli kuollut.⁶⁶ Kapina oli aiheuttanut työnantajien ja työnjohtajien välille kuilun. Rakennustaidossakin kirjoitettiin, että muutoksia työnjohtamiseen tarvittiin. Kun ennen työnjohtaminen oli perustunut kuriin ja järjestykseen niin uusi suunta oli yhdessä toimiminen johdettavien kanssa, sekä parempi yhteisymmärrys.⁶⁷

⁶² Yrjö Similä, ”Kapinan jälkeen.” (pk.). RT, no.3-9/1918, 12.

⁶³ Yrjö Similä, ”Palkannauttija-rakennusmestarien asema nykyisin.” (pk.). RT, no.12/1918, 10.

⁶⁴ ”Rakennusmestarit ja kapinallisten toiminta.” (art.). RT, no.10/1918, 19.

⁶⁵ X., ”Ammattinimityksen häpäisijöitä.” (art.). RT, no.15/1918, 15.

⁶⁶ Yrjö Similä, ”Työpalkkojen suhde rakennuskustannuksiin.” (art.). RT, no.23-25/1919, 27.

⁶⁷ K.E.K, ”Uusi suunta työnjohdossa.” (art.). RT, no.11/1918, 16.

2. Asuntopula

Asuntorakentaminen oli jäissä, mutta Helsingin väkiluku jatkoi silti tasaista kasvua. Seurauksena oli yhä paheneva asuntopula. Similä kirjoitti kirjassaan vuonna 1919, että sellaisissa maissa kuten Suomi ja Tanska, joissa asuntotuotanto oli sodan syttyessä lamassa, asuntopula pääsi helpommin kärjistymään pahaksi. Ruotsissa yksityinen asuntotuotanto oli vauhdissa, joten hintojen nousu ei kyennyt täysin pysäyttämään asuntorakentamista.⁶⁸ Aikaisemmin asuntokysymystä oli pidetty yksityisasiana, mutta sodan aikana siitä muodostui tärkeä yhteiskunnallinen aihe, josta kirjoitettiin sanomalehdissä.⁶⁹ Asuntopula ei ollut ainoastaan Suomen oma ongelma, vaan kaikki Euroopan maat kärsivät siitä.⁷⁰

v. 1911 6,260 kp., niistä 5.9 % myymälöitä, pesutupia, tehdas- ja työhuoneita				
„	1912	5,852	„	6.7 %
„	1913	8,157	„	8.5 %
„	1914	2,492	„	9.0 %
„	1915	1,497	„	16.6 %
„	1916	249	„	49.0 %
„	1917	539	„	10.0 %
„	1918	100	„	8.0 %
„	1919	179	„	—

Kuva 4: Helsingissä rakennettuja uusia lämmitettäviä asuinhuoneita, sekä kylmien huoneiden muutos lämmitettäviksi.⁷¹

Taulukosta saa sen käsityksen, minkälaisen romahduksen asuntotuotanto koki vuodesta 1915 vuoteen 1919. Vuonna 1915 se puolittui, jo muutenkin alhaisesta 2492 asunnosta vuonna 1914. Vuoden 1915 jälkeen määrä laskettiin enää sadoissa. Tähän tekijään lisätty tuhansien ihmisten väestönkasvu, kärjistyi lopulta todelliseksi asuntokriisiksi.

⁶⁸ Similä, 1919, 58.

⁶⁹ Rosén, 1955, 93.

⁷⁰ Yrjö Similä, "Asuntopulan syyt." (art.). RT, no.23-25/1919, 18-25.

⁷¹ Yrjö Similä, "Mitä ja mihin on rakennettu." (art.). RT, no.23-25/1919, 17.

Helsingin kaupungin väkiluvusta on vaikea saada tarkkaa tietoa, sillä väestönlaskennassa on laskettu vain paikallaoleva väestö. Eikä siinä huomioida tilapäisiä asukkaita, jotka muuttivat kausiluontaisesti työn perässä ja talveksi maaseudulle. Kuitenkaan numeroilla ei ole paljoa väliä, vaan yleiskuva ratkaisee. Rakennustaidon mukaan väkiluku oli vuoden 1915 lopussa 176 500⁷² henkilöä ja vuonna 1919 143,513⁷³ henkilöä. Herääkin kysymys, että eikö asuntopulan olisi pitänyt olla pahempi vuonna 1915, kuin vuosina 1918-19? Syitä voi etsiä venäläisten poislähtemisestä ja sisällissodasta.

Vuonna 1910 Helsingissä 60% väestöstä asui 4 henkilöä/huone⁷⁴, mutta vuonna 1919 vain 47,5%. Tästä pystyi rakennustaidon mukaan päättelemään, että tästä väestöryhmästä pois lähteneet ihmiset olivat jättäneet loput asumaan väljemmin.⁷⁵ Taulukosta, jossa näkyy asukkaat huonetta kohdin, voi päätellä asumistiheyden väljentyneen.

Henkilöitä huonetta kohti	v. 1910	v. 1919
1-huoneen huoneistossa	3.75	3.25
2 ” ”	2.53	2.11
3 ” ”	1.77	1.49
4 ” ”	1.34	1.20
5 ” ”	1.16	1.02
j. n. e.		
keskimäärin	2.01	1.73

Kuva 5: Kuinka monta ihmistä asui keskimäärin eri asuntotyypeissä per huone.⁷⁶

Rakennustaidon mukaan tämä parantunut asumisväljyys koski Helsingissä jo valmiiksi asuvia ihmisiä, mutta ei uusia tulokkaita. Heille, jotka halusivat muuttaa kaupunkiin, ei löytynyt asuntoja. Syynä pidettiin vuokrien sääntelemistä lailla, jolloin ei syntynyt luonnollista kiertokulkua huonoista asunnoista parempiin ja päinvastoin. Vuokrat olivat valtion rajoitusten takia kohonneet vain 50% muiden kustannuksien noustua kymmenkertaisiksi. Rakennustaidon esimerkin mukaan vuonna 1915 työmies maksoi 1500 markan vuosituloista 17,5% vuokraa eli noin 264 markkaa. Vuonna 1920 vuokrien noustua 50% summaksi tulisi 396

⁷² S.H, "Uutta vuotta aloittaessa." (pk.). RT, no.1/1916, 16.

⁷³ Yrjö Similä, "Asuntopulan syyt." (art.). RT, no.23-25/1919, 18.

⁷⁴ Rosén, 1955, 94-95.

⁷⁵ Yrjö Similä, "Asuntopulan syyt." (art.). RT, no.23-25/1919, 18.

⁷⁶ Yrjö Similä, "Asuntopulan syyt." (art.). RT, no.23-25/1919, 18.

markkaa. Vaikka vuokra olisi 500 markkaa vuodessa, se olisi silti vain noin 5,8% 8700 markan vuosituloista, joka oli rakennustaidon mukaan kirvesmiehen vuositulo.⁷⁷

Tähän näkemykseen minulla on pari kriittistä ajatusta. Lehden mukaan vuokria pitäisi korottaa sen verran, että luonnollinen kiertokulku ihmisten ja asuntojen välillä käynnistyisi. Tällä kiertokululla Rakennustaito tarkoitti sitä, että ihmiset pystyivät asumaan suuremmissa asunnoissa, kuin heillä oikeasti olisi varaa inflaation nostaessa vuokria. Sellaista vaihtoehtoa ei ole otettu huomioon, että kohonneet vuokrat veisivät keskituloisilta ihmisiltä asunnon ja ajaisivat väestöä niihin paikkoihin, joissa on jo liika-asumista ja ahtautta. Ehkä lehdessä on ajateltu, että kohonneet vuokrat pakottaisivat ihmiset asumaan tiiviimmin ja ottamaan alivuokralaisiksi esimerkiksi juuri kaupunkiin muuttaneita ihmisiä, joille ei riittänyt asuntoa.

Toinen kritiikkini on työmiesten vuosipalkka, joka on laskettu 2000 tunnilla vuodessa, tehden 166 tuntia kuukaudessa. Kuitenkin talveksi rakentaminen suurelta osin pysähtyi. Miksi on siis laskettu, että työtä tehdään vuoden ympäri täydellä teholla, kun talvi lopetti työt, tai työpäivä oli korkeintaan 7 tuntia?⁷⁸ Näihin laskelmiin täytyy aina suhtautua varauksella, mutta teoriassa ne voisivat olla oikeita.

2.1 Asuntokongressi

Lokakuun 22.-23. päivänä vuonna 1917 kokoontui yleishyödyllisen rakennustoiminnan edistämisyhdistyksen aloitteesta Suomen ensimmäinen asuntokongressi. Arkkitehtiklubi ja Rakennusmestariiliitto olivat mukana auttamassa sen järjestämisessä. Helsingin Säätytalolle kokoontui toistasataa edustajaa noin 60 eri kaupungista. Joukossa oli arkkitehteja, rakennusmestareita, teknillisen korkeakoulun oppilaita ja talonomistajia.

Asuntokongressin ensimmäinen alustus oli asuntopulasta ja toimenpiteistä sen vastustamisesta. Esitystä varten oli kerätty kyselyllä tietoa siitä, kuinka yleinen asuntopula eri

⁷⁷ Yrjö Similä, "Asuntopulan syyt." (art.). RT, no.23-25/1919, 18.

⁷⁸ Suomen RML:n hallinto, "8-tuntinen työpäivä rakennusalalla." (pk.). RT, no.11/1917, 12.

puolilla Suomea on. Siinä ehdotettiin valtion varoilla perustettavan erityinen asuntorahasto, joka toimisi takaajana yleishyödyllisten rakennusten lainoihin.

Toinen ja kolmas esitys olivat tonttipolitiikka ja asemakaavan vaikutuksesta asuntokysymykseen. Tonttipolitiikassa kannatettiin tonttien vuokraamista ja vastustettiin niiden myymistä huutokaupalla. Rakennustaidossa ei selitetä perusteluja, mutta oletan ajatuksena olevan, että poikkeusoloissa valtio vuokraisi tontteja hyvin alhaisella hinnalla. Näin saataisiin rakennuskustannuksia laskettua pienemmiksi, kun säästettäisiin huutokaupassa korkeaksi kohonnut tontin hinta. Asemakaava ohjaa rakentamista, jottei rakenneta liian tiiviisti tai väljästi, mikä vaikuttaa asumisviihtyvyyteen ja asuntojen arvoon.

Neljännän esityksen piti Helsingin kaupungin asemakaava-arkkitehti Birger Brunila, joka tunnetaan nykyään englantilaisista puutarhakaupunki kaavoituksista. Esimerkkeinä Vallilan siirtopuutarha ja Käpylän kaupunginosa. Esityksessä esiteltiin erilaisia asuntotyyppejä ja tuotiin esille vaihtoehto niin sanotusta maaherrantalosta. Tässä kolmikerroksisessa talossa alin kerros on kiveä ja kaksi ylintä ovat tehty puusta.

Toisena päivänä esittelyssä oli maaseudun köyhien asunto-olojen parantaminen, rakennusainepolitiikasta, sekä lopuksi esitelmä asuntotarkastuksesta. Asuntokongressin aiheista julkaistiin lopulta satasivuinen kirja.⁷⁹

Ensimmäinen asuntokongressi osoitti, että yhteiskunta kiinnostui lopulta asunto-ongelmasta, mutta sisällissota keskeytti yritykset parantaa asuntopulaa.⁸⁰

2.2 Ratkaisuja asuntopulaan

Rakennusmestarien näkemyksen mukaan, yhteiskunta oli herännyt liian myöhään pahenevaan asuntokysymykseen, josta rakennusala oli ollut tietoinen jo kauan. Vuoden

⁷⁹ "Suomen ensimmäinen asuntokongressi." (pk.). RT, no. 22/1917, 11-12.

⁸⁰ Yrjö Similä, "Ruotsin rakennuspäivät 1919." (art.). RT, no. 13-15/1919, 14.

1919 aikana asuntopula oli jo niin paha, että rakennustaidossa kerrottiin 6000-10000 ihmisen jäävän talveksi ilman asuntoa.⁸¹

Marraskuun 7.-8. päivä 1919 pidettiin Helsingissä rakennuspäivät, joihin kokoontui viisisataa rakennusteknikkoa keskustelemaan asuntopulasta.⁸² Kokouksessa todettiin, että yksityinen puoli ei kyennyt ratkaisemaan ongelmaa vaan tarvittiin valtion apua.⁸³ Edellisissä numeroissa oli jo mainittu, että valtio voisi tukea rakentamista korottomilla lainoilla. Verohelpotuksia voisi antaa siitä pääomasta, jonka tehtailijat käyttävät työväen asuntojen rakentamiseen, sekä valtio voisi antaa metsistään puutavaraa.⁸⁴ Hätäaputöiden tilalle ehdotettiin asuntojen rakentamista. Rakennusten tuli olla puisia, jotta niitä voitiin rakentaa talvellakin ja niiden piti olla standardisoituja, yksinkertaisia. Tällaisten helpompien rakennusten tekoon voitaisiin ottaa vähemmän ammattitaitoista väkeä ja silloin hätäaputöitä ei tarvittaisi.⁸⁵

Tiedostettiin myös, että tulevaisuuden rakentaminen tulisi eroamaan sotaa edeltäneestä rakentamisesta. Ennen sotaa rakennettiin palatsimaisia asuintaloja, joissa oli suuret ja korkeat huoneet, sekä hyvät valaistussuhteet.⁸⁶ Ulkomaisissa rakennusmateriaaleissa ei kitsasteltu. Nyt rakentamiskustannuksia piti saada laskettua, jotta edes jonkin näköinen rakentaminen olisi mahdollista.

Tässä muutamia kohtia, joihin rakennuspäivillä kiinnitettiin huomiota. asuntojen huonekorkeudesta, joka ennen sotaa oli 3 metriä, voitiin madaltaa 2,7-2,8 metriin. Ikkunoiden kokoa pienentämällä saataisiin säästöä, sillä lasin hinta oli noussut 450% ja muutenkin suuret ikkunat aiheuttivat lämpöhävikkiä. Lankkuseinällä voitiin korvata hirsiseinä, sillä lankussa oli 50% vähemmän puuta ja se oli nopeampi rakentaa kuin hirsiseinä. Lankkuseinässä oli myös standardisointimahdollisuus.⁸⁷ Myöhemmin 20-luvulla näistä ideoista kehittyi tyyppitalot, joista paras esimerkki on sotien jälkeinen rintamamiestalo.

⁸¹ T.J., "Pääkaupungin asuntopula." (pk.). RT, no.17/1919, 7.

⁸² "Rakennuspäivät 1919." (art.). RT, no.22/1919, 12.

⁸³ Yrjö Similä, "Työpalkkojen suhde rakennuskustannuksiin." (art.). RT, no.23-25/1919, 28.

⁸⁴ Akseli W. Malmi, "Mietteitä asuntojen rakentamismahdollisuuksista nykuisenä aikana." (pk.). RT, no.20/1918, 11.

⁸⁵ Yrjö Similä, "Työpalkkojen suhde rakennuskustannuksiin." (art.). RT, no.23-25/1919, 28, 32.

⁸⁶ Rosén, 1955, 90.

⁸⁷ Yrjö Similä, "Säästörakennustavat, rakennusainekysymys ja rakennusosien standartisoiminen." (art.). RT, no.23-25/1919, 39-40, 42, 44.

Rakennusosien ja kokonaisten rakennuksien standardisoimiseen eli yhdenmukaistamiseen asetettiin paljon toivoa. Kun ennen jokainen rakennus oli ollut arkkitehdin oma sormenjälki, niin nyt voitaisiin tehdä taloja sarjatuotannolla. Tällöin rakentaminen nopeutuu, kun työvaiheet ovat aina samat. Kun rakennat valmiiksi yhden talon, seuraava rakennetaan täsmälleen samalla lailla. Samoin sahat, sekä ikkuna- ja ovitehtaat pystyvät tuottamaan sarjoittain samanlaisia lankkuja, ikkunoita ja ovia. Näin ollen kappalehinta putoaa, kun jokainen tuote ei ole mittatilaustyönä tehty.⁸⁸

Talotyypiksi suositeltiin kaksikerroksia rivitaloja. Rivitalossa asunnon hyötypinta-alaa oli enemmän kuin kerrostaloissa.⁸⁹

Asuntopulakysymyksessä rakennustaito katsoi mallia Ruotsista, missä valtio pumppasi miljoonia kruunuja kunnalliseen rakentamiseen. Lehden mukaan asuntorakentaminen siellä oli vuonna 1918 80% sotaa edeltäneestä ajasta.⁹⁰ Ruotsi oli paremmassa asemassa kuin Suomi, niin sodan alkaessa kuin sen aikana. Suomessa venäläisten linnoitustyöt varasivat kaikki liikenevät rakennusmateriaalit⁹¹ ja sodan alussa Ruotsin asuntotuotanto oli vauhdissa, mutta Suomessa ei.

Ei Helsingin kuntakaan täysin toimeton ollut, vaikka myöhään se asuntopulaan reagoikin. Kaupunki rakensi Vallilaan 10 kaksikerroksista lankkutaloa⁹², joissa oli 160 huonetta. Sinne otettiin asumaan suurilukuisimmat perheet.⁹³ toukokuussa 1919 Helsingin kaupunginvaltuusto päätti rakentaa 240 työväenasuntoa lisää Vallilaan valtion avustuksella.⁹⁴

⁸⁸ Yrjö Similä, "Säästörakennustavat, rakennusainekysymys ja rakennusosien standartisoiminen." (art.). RT, 23-25/1919, 44-46.

⁸⁹ Elias Paalanen, "Rivitaloista." (art.). RT, no.19/1918, 12.

⁹⁰ Yrjö Similä, "Ruotsin rakennuspäivät 1919." (art.). RT, no.13-15/1919, 14.

⁹¹ Yrjö Similä, "Ruotsin rakennusoloista." (pk.). RT, no.24-25/1918, 9.

⁹² Rosén, 1955, 102.

⁹³ Yrjö Similä, "Asuntopulan syyt." (art.). RT, 23-25/1919, 18.

⁹⁴ "Lisää kunnallisia työväenasuntoja Helsinkiin." (art.). RT, no.12/1919, 12.

Loppulause

Tutkimuksessa näkyy, miten sota katkaisee normaalit kauppasuhteet maiden välillä ja kuinka tärkeää silloin on maan oma (rakennus)teollisuus. Esimerkiksi kuinka paljon huonommin asiat olisivat menneet, jos ei olisi ollut yhtään kotimaista sementtitehdasta. Rahamarkkinat ja valuutta vaikuttavat oleellisesti rakentamiseen. Yksityiset lainantajat harvemmin antavat lainaa poikkeusoloissa, mikäli voiton saanti ei ole varmaa.

Kaiken, kuten elintarvikkeiden ja elämisen kalleus, nostaa palkkoja. Lisäksi palkkoja nostaa muiden esimerkiksi maaseudun kilpailu osaavasta työvoimasta. Tämä vaikuttaa rakentamisen kannattavuuteen. Toisaalta olisi voinut luulla massatyöttömyyden laskevan palkkoja, kun työpaikoista olisi ylitarjontaa ja kilpailua, mutta niin ei kuitenkaan käynyt. Hätäaputyöt ja maaseutu pitivät huolen siitä, että palkat eivät päässeet laskemaan. Rakennusteollisuuden työttömyys aiheutti kuitenkin yhteiskunnallista painetta, kun ns. vallityöläiset mellakoivat kaupungeissa vallitöiden loputtua.

Sisällissota aiheutti epäluuloa työläisten ja työnjohtajien välillä, mutta rakennustyömaalla on silti tultava toimeen, jos meinaa saada jotain valmiiksi. Sääty-yhteiskunnan mureneminen johti siihen, että lopulta työläiset ja rakennusmestarit olivat saman asian puolella.

Asuntopula on suora yhteiskunnallinen seuraus asuntorakentamisen pysähtymisestä. Tässä kohdin kuntien rakentamat hätäajan rakennukset, jotka valtio rahoitti, olivat toimiva ratkaisu. Ensimmäisen maailmansodan aikana ihmisten asumisesta tuli valtion asia, kun se ennen oli ollut jokaisen omalla vastuulla.

Rakennuskustannusten minimoiminen oli tärkeää, jotta poikkeusaikana voitiin rakentaa. Kun jokainen tiili maksoi moninkertaisesti enemmän kuin ennen ja jokaisen muurarin palkka oli moninkertainen, niin turhan paksujen tiiliseinien teko ei ollut järkevää. Ennen sotaa niin oli voitu tehdä, mutta ei enää. Niukat resurssit pakottivat rakentajat kehittämään rakennustekniikkaa ja siinä samassa rakennusteollisuus uusiutui. Standardisointi ja massatuotanto olivat tulevaisuutta, koska ne vaativat vähemmän osaavaa työvoimaa ja vähemmän aikaa.

Kuningasideani oli näyttää, miten tiiviisti rakennusala oli osana yhteiskuntaa ja nykypäivänä se on sitä vielä sata kertaa enemmän. Nykyään rakennusteollisuuden ollessa lamassa valtio ja kunnat käynnistävät suuria julkisia rakennushankkeita, mutta 1910-luvulla ei käynnistänyt. Rakennusala oli silloin kuin jääkiekkoilija ilman valtion suojakypärää. Taklaukset otettiin vastaan ja vammoista toipumisessa meni vuosikymmen.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

II Painetut lähteet

Rakennustaito: Suomen rakennusmestariiliiton ammattilehti. no.1/1914-no.26/1919. Similä, Yrjö. Helsingin uusi kirjapaino-osakeyhtiö. Helsinki.

Similä, Yrjö 1916: *Suomen rakennusmestariiliitto: Finska byggmästareförbundet 1905-1915*. Helsinki.

Similä, Yrjö, 1919: *Sota-ajan rakennustoimintaa muissa maissa: havaintoja marras-joulukuussa 1918 suoritetulta opintomatkalta*. Rakentajain kustannusosakeyhtiö. Helsinki

III Tutkimuskirjallisuus

Haapala, Pertti 1995: *Kun yhteiskunta hajosi: Suomi 1914-1920*. Painatuskeskus. Helsinki.

Helsinki Region Infoshare. Helsingin kaupunginkanslia. *Helsingin väkiluku iän ja sukupuolen mukaan 1900-1961*. <https://hri.fi/data/dataset/helsingin-vakiluku-ian-ja-sukupuolen-mukaan-1900-1961>

Lappalainen, Matti 1997: *Suomen maksutase 1914-1939: taloushistoriallinen katsaus ja tilastot*. Suomen Pankki. Helsinki.

Mannerhovi, Allan 1966: *Helsingin rakennusmestariyhdistyksen historia: 60-vuotisjulkaisu*. Helsingin rakennusmestariyhdistys. Helsinki.

Michelsen, Karl-Erik 1999: *Viides sääty: insinöörit suomalaisessa yhteiskunnassa*. Tekniikan akateemisten liitto: Suomen historiallinen seura. Helsinki.

Rosén, Ragnar 1955: *Helsingin kaupungin historia: 4. osa, [Ajanjakso 1875-1918]: ensimmäinen nide*. Helsingin kaupunki. Helsinki.

Säily, Tiina 2017: *Korjausrakentamisen suunnitteluratkaisuja 1800–1950-luvuilla rakennettuihin rakennuksiin Suomessa. Suunnittelijan ohje.* Metropolia Ammattikorkeakoulu. Helsinki